

Posudek oponenta na bakalářskou práci
Martina Ježka „Kulturní průmysl a jeho konzumenti v myšlení T.W.Adorna“

Cíl práce a její poznávací rámec:

Cíl práce je vysvětlen v předmluvě a úvodní poznámce. V předmluvě autor poukazuje na produktivnost rekonstrukce Adornova díla pro snahu o porozumění radikálně se měnícím domácím podmínkám (přechod ke kapitalismu). Jsme nečekaně obklopeni jevy, které Adorno výstižně reflektuje pojmy „kulturní průmysl“ či „masová spotřeba“. Autor předpokládá, že tyto pojmy jsou „jednou z prakticky použitelných možností řešení naší aktuální situace“ (s. 7). Současně sleduje i teoreticko metodologický záměr: chce rekonstruovat Adornovu metodu, která umožňuje zachytit konkrétní situace v jejích širokých sociálních souvislostech. Praktický i poznávací záměr je soustředěn na oblast kultury, na měnící se vztah mezi člověkem jako účastníkem (divákem, posluchačem) kulturních procesů, jenž je ovlivňován moderní informační a komunikační technikou na jedné straně a procesy komodifikace a marketizace na straně druhé. Jde tedy o pokus rekonstrukce Adornova díla, kterým autor poukazuje na aktuálnost tohoto díla pro naši situaci a dokládá i schopnost vypořádat se s náročným badatelským tématem a jeho náročnou Adornovou interpretací.

Struktura práce a získané poznatky:

Struktura práce odpovídá tomuto cíli: nejprve jsou analyzovány poznávací předpoklady pro analýzu koncepce kulturního průmyslu: metoda negativní dialektiky a metodologické problémy sociologie; případný je i komentář k Adornově literárním stylu. Pak autor přistupuje k analýze koncepce kulturního průmyslu. Analýza je rozdělena do dvou pohledů: nejprve zařazuje tento pojem do Adornova koncepčního přístupu k moderní (kapitalistické) společnosti a interpretačnímu rámci Frankfurtské školy; dále pak analyzuje tento pojem pomocí jeho konkrétních projevů. V závěrečné části je věnována pozornost pojmu masového konzumu a pomocí tohoto pojmu jsou zachyceny změny v Adornově myšlení a interpretačních schématech, které byly vyvolány radikálními dobovými proměnami a jejich vlivem na Adornovu situaci (fašismus, emigrace, poválečná očekávání). Poznatkový přínos práce vidím ve dvou ohledech. První ohled je spojen s Martinovým poznávacím vzestupem či „překonáním“, který popisuje v předmluvě. Adornovo dílo se čte vskutku nesnadno, spíše odpuzuje než přitahuje. K tomu pocitu se Martin přiznává a současně i k povzbudivým pocitům poté, co se vydal na Adornovu cestu a byl sto porozumět jeho interpretacím. Argumentace, kterou v práci předkládá to jednoznačně dokumentuje. Druhý ohled se vztahuje k aktuálnosti tématu pro naši situaci. I když dnešní reflexe kulturních důsledků je sledována již v členitějších a důkladnějších interpretacích, představuje koncepce „kulturního průmyslu“ důležitý předpoklad pro současnou diskusi k této problematice obecně a v domácím prostředí zvláště.¹

Hodnocení bakalářské práce:

Práci hodnotím velmi pozitivně. Kompetentně zachycuje Adornův metodologický i koncepční přístup k analýze kulturních důsledků kapitalistických společností, dobový kontext jejich vzniku v návaznosti na určující myšlenkový proud (kritické teorie), vlivné faktory i jejich koncepční a argumentační reflexi. Konstrukce textu je ucelená svým směřováním.

¹ Nemohu si odpustit citát z významného deníku, který evidentně dosvědčuje, že Adornova tematizace kulturního průmyslu je velmi aktuální. Zde se v souvislosti s diskusí o veřejné podpoře filmu uvádí: „... i v kultuře platí jen konkurence a svobodný obchod zajistí kvalitní výrobek. Housky nebo filmy, ekonomické zákony platí všude“. D.Lipka, Rada plačícím českým filmům, HN 31.5.06 s.10.

Námítky, které vznikají mají spíše podružný vliv nebo by posunuly téma do jiného směru. Jedna okolnost v posledně jmenovaném případě by stála za úvahu, a sice posoudit téma více ze současného hlediska, z hlediska výraznějšího rozmachu jevů, které lze označit pojmem „kulturní průmysl“ a reflexí těchto jevů v sociálněvědních oborech. V tomto smyslu uvažuji o několika podnětech. První podnět se týká standardizačních, racionalizačních vlivů na kulturu, které pojem „kulturní průmysl“ do této oblasti projektuje. V Adornově interpretaci výrazně převládá význam práce a jejích prostředků, jako převládajících faktorů určujících vztah mezi výrobou a spotřebou. V analýze byl podceněn zprostředkující vliv rozdělování. Tím se do analýzy vsouvají otázky moci a zájmů, což se stalo důležitým tématem analýzy kulturních důsledků moderní mediální techniky (Adorno to spojuje jen s formováním střední třídy, což je jen velmi aproximativní sociální dimenze). Tato pro-industriální interpretace se projevuje i v jeho pozdějším období (diskuse o koncepci pozdního kapitalismu). Z dnešního hlediska je tedy slabinou nedostatečná orientace na sociální kontext působení techniky; oproti jejímu racionalizačnímu vlivu působí procesy sociální diferenciací a individualizace či individuace. Druhý podnět se týká tématu ideologie: je kulturní průmysl prostředkem ideologie a jejího integrujícího vlivu jako od lidí odděleného (falešného) vědění? Kulturní průmysl naopak vnáší a reflektuje ideje v kontextu bytostné každodennosti. Mají tyto ideje integrující sílu nebo spíše vedou k fragmentaci (a zřetelnější performaci) zájmů?. Třetí podnět se týká pokusu o spojení systémového přístupu ke společnosti s pochopením úlohy jednotlivce. Adornovo spojení makro- a mikropohledu navazuje na Marxův systémový přístup (je v něm cítit i Weberova „železná klec racionality“) a na důsledky Freudovského obratu v sociálních vědách. Takové spojení však evidentně neumožňuje vidět diferencující se a dissensuální síly ve společenském jednání a rovněž možnosti vyvazování se jednotlivce z racionalizačních tlaků. Perspektiva jedince je pak nahlížena skepticky, jeho možnosti emancipace jako nezřetelné a tlak zvětčujících vlivů jako všemocný.

Text je napsán kultivovaně s minimálním počtem překlepů či chyb. Rozlišuje mezi podstatnými a podpůrnými argumenty. Dobře udržuje linii výkladu a vtiskuje jí přitažlivý spád. Jediná námitka se týká jazyka zdrojů. Většina zdrojů je z angličtiny, což představuje určitou bariéru pro pochopení tak fabulujícího německého autora jako byl Adorno. Dvojím překladem se pak pojmy mohou deformovat. Takových deformací jsem si všiml v několika příkladech, např. u pojmu užitná hodnota (autor používá užitá hodnota).

Návrh bodového hodnocení: práci hodnotím jako výbornou, v rozsahu 46-47 kreditů.

Müller Karel.
V Praze, 30.5.2006